

پژوهشی بر معماری و گونه شناسی کاروانسرای صفویه شهر

سرایان

علی اصغر محمودی نسب^۱، جواد خدادودست^{۲*}، اسماعیل معروفی آقدم^۳، جواد سیروسی^۴

۱- دانشجوی دکتری باستان شناسی دانشگاه مازندران.

۲- دانشجوی دکتری باستان شناسی دانشگاه مازندران (نویسنده مسئول)؛ ۰۹۳۸۲۰۷۰۰۲۱؛ javad.khodadoost@gmail.com

۳- دانشجوی دکتری باستان شناسی دانشگاه اردبیل.

۴- اداره کل میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی استان خراسان جنوبی.

چکیده

کاروانسرا از جمله یادگارهای پرارزش معماری ایران است که از روزگاران کهن به دلایل گوناگونی چون جریان های اقتصادی، نظامی، جغرافیایی و مذهبی بنیان گردیده و در ادوار مختلف به تدریج توسعه و گسترش یافته است. هر چند در مورد کاروانسراهای موجود در ایران تحقیقاتی انجام گرفته؛ اما با توجه به گستردگی این سرزمین هنوز کاروانسراهایی در گوشه و کنار کشور هستند که تا به حال کمتر به آن پرداخته شده است. کاروانسرای شهر سرایان، واقع در استان خراسان جنوبی از جمله همین نمونه هاست که در این نوشتار مورد بررسی و تحلیل قرار گرفته است. به همین دلیل، با رجوع به منابع تاریخی و داده های موجود تلاش شده تا به معرفی معماری، گونه شناسی و مقایسه اثر با سایر بناهای همسان پرداخته شود. برآیند مطالعات و پژوهش های صورت گرفته نشان می دهد که این کاروانسرا احتمالاً در دوره صفویه و به سبک دو ایوانی ساخته شده است. و سوال اصلی تحقیق این است که آیا کاروانسرای سرایان با سایر کاروانسراهای هم عصر و بعد از آن از لحاظ پلان با هم قابل قیاس هستند؟ هر چند کاروانسرای سرایان در فلسفه ساخت همانند سایر بناهای ایران با توجه به اقلیم موجود ساخته شده است؛ اما پلان بنا با هیچ یک از کاروانسراهای ایران مشابهت دقیق نداشته و دارای پلائی منحصر بفرد است. در نگاه کلان نیز می توان به اهمیت شهر سرایان در شبکه راه های ارتباطی کشور در دوره صفویه اشاره نمود که سبب شکل گیری و ساخت این کاروانسرا گردیده است.

واژگان کلیدی: سرایان، صفویه، کاروانسرا، معماری، ایوان، پلان.

۱- مقدمه

احداث کاروانسرا در ایران به دلیل عواملی از جمله گستردگی سرزمین، موقعیت ممتاز ارتباطی، محیط بیابانی و تأمین امنیت، سابقه ای بسیار طولانی داشته و ساخت آن، در ادوار مختلف به ویژه در دوران اسلامی، از اهمیت خاصی برخوردار بوده است. (۱ و ۲)؛ در دوران پیش از اسلام، خصوصاً در دوران شاهنشاهی هخامنشی، مورخین یونان باستان